

**Spéder Zsolt – Kapitány Balázs: A magyar lakosság
elégedettségének meghatározó tényezői nemzetközi
összehasonlításban**

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:

Spéder Zsolt – Kapitány Balázs (2002) „A magyar lakosság
elégedettségének meghatározó tényezői nemzetközi
összehasonlításban”: in: *Társadalmi riport 2002*, Kolosi Tamás,
Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest:
TÁRKI, Pp. 162–172.

A magyar lakosság elégedettségének meghatározó tényezői nemzetközi összehasonlításban

Spéder Zsolt – Kapitány Balázs

1. Elégedettség, boldogság és jóléértelmezési keret

A jólét jelentése nem választható el egy ország fejlettségétől és állapotától. Addig, amíg egy országot alacsony gazdasági fejlettség (szegénység) és/vagy nagyfokú egyenlőtlenségek jellemeznek, a jólét tartalmának meghatározásakor az anyagi viszonyok, az alapvető életkörülmények (lakásviszonyok, közművesítettség, étel-miszer-ellátás) kerülnek a vizsgáldás fókuszába. Jóllehet antropológiai kutatások egyes esetekben arra is rámutatnak, hogy szűkös körülmények között is élhetnek jól, lehetnek elégedettek, boldogok az emberek, ám a szociológiában és a gazdaságtudományban egyetértés van abban, hogy a modern társadalomban a rendezett anyagi viszonyok az elégedettség előfeltételét jelentik. Sőt, sokáig azt is hittük, hogy erőteljesen meg is határozzák az egyének elégedettségét.

A gazdasági növekedés 1960-as évekbeli „aranykorát” követően aztán gomba módra szaporodtak azok az írások, amelyek nem csak a „növekedés korlátjaira” mutattak rá, de annak felemásságára is, hogy a növekedés negatív következményekkel is együtt jár. Ezzel párhuzamosan az általános (országos, átlagos) jóléti színvonal (növekedés) kutatása mellett az individuális jólét kutatásának iskolái és irányzatai is kialakultak, arra keresve a választ, hogy a gazdasági növekedésből mit érzékelnek az egyének. Egyformán érzékelik-e azt, hogy a gazdasági (anyagi) viszonyok javulásán kívül mi befolyásolja az emberek elégedettségét, illetve boldogságát.

Magyarországon ismereteink szerint először Andorka Rudolf – Erik Allard koncepcióját alkalmazva (Allard 1973), illetve a német társadalmi jelzőszám rendszerét hasznosítva (Zapf 2000) – vizsgálta rendszeresen az elégedettség, az egyéni boldogság alakulását mint a jólét meghatározó komponensét (Andorka 1992, 1996). Allard szerint az individuális jólét három fő komponensből áll. A „*having relation*” az alapvető anyagi javakhoz való hozzáférést, az ezekkel való ellátottság mértékét veszi számba. A „*loving relation*” az egyének más egyénekhez való kapcsolódását, az egyének társadalmon belüli relatív helyzetét, ha tetszik társadalmi integráltságát nevezi meg. A „*being relation*” pedig az egyéni életcél-

ok megélhetőségére helyezi a hangsúlyt. Allard empirikus vizsgálataiban az egyéneket, azok egyes dimenziókban jellemző helyzetét, többféle indikátorral határozza meg.

Mi, tanulmányunkban, az egyének ez utóbbi „*being relation*”-dimenzióban elért helyzetének meghatározására teszünk kísérletet. Mégpedig úgy, hogy az objektív körülményeket (anyagi helyzet) és az egyének által értelmezett integráltságukat („*loving relation*”) használjuk az elégedettség magyarázatára. Mindezt nemzetközi – Magyarország, a volt Nyugat- és Kelet-Németország –, összehasonlításban tesszük, így egyben arra is választ kaphatunk, hogy a gazdasági fejlettség eltérő szintjei, illetve a társadalmi integráltság különböző minősége esetén vajon mennyire hasonlóak, illetve különbözőek az elégedettség magyarázó tényezői.

Hipotéziseink felállításánál során természetesen alapoztunk az ez irányú magyar vizsgálatokra is. Andorka már említett kutatásán kívül fontos szempontokat kaptunk Pataki és S. Molnár az 1980-as években végzett elemzéséből (Pataki–S. Molnár 1982), Sági Matild szubjektív anyagi helyzettel foglalkozó írásaiból (Sági 1999, 2000) és Róbert Péter több tanulmányából (pl. Róbert 1996) is.

Természetesen nem kézenfekvő, hogyan ragadható meg, tehető mérhetővé a jólét e szubjektív elemeket tartalmazó felfogása. Amennyiben elfogadjuk a nemzetközi standardokat¹, az „életszínvonallal való elégedettség” a jólét anyagi dimenziójának szubjektív értékeléseként fogható fel, míg az „általános elégedettség” – „Általában véve jelenleg mennyire elégedett az életével?” – a jólét több dimenziót átfogó értékeléseként, a „boldogság” egyik mérőszámaként értelmezhető. A két elégedettség-változót 11-fokú skálán (0-tól 10-ig), pontosabban „lét-rán” mértük. A kérdések ilyen operacionalizálása bevett, régóta használt mind Magyarországon, mind Németországban. Tanulmányunkban a két változó alakulását kutatva teszünk kísérletet az individuális jólét(érzés), a boldogság magyarázatára.

Elemzésünk² során a fent említett két függő változó (általános elégedettség, az életszínvonallal való elégedettség) értékeinek alakulását kívánjuk lineáris regressziós módszer segítségével magyarázni, illetve a három kiválasztott társadalomban a magyarázó változók hatásának erősségét és szerkezetét összehasonlítani. Külön kiemeljük, hogy az elégedettség mérésének logikája részben eltért a magyar társadalomtudományi gyakorlatban eddig megszokottól. Az élet egyes területeivel való elégedettséget mérő kérdéseket ugyanis nem egymás után, egy blokkban kérdeztük le a kérdőívben, hanem a mindenkori kapcsolódó objektív viszonyokra irányuló kérdéseket követően.

¹ Az elégedettség és boldogság mértékének méréséről bővebben lásd Veenhoven (1998) művét.

² Az elemzésben a BKÁE Európa 1999. novemberi adatfelvételét, illetve a német Wohlfahrts-survey 1998 legvégén készült adatfelvételét hasonlítjuk össze.

Az egyének *objektív körülményeinek* mérésére öt változót használtunk. Ezek: korcsoport (fiatal, középkorú, idős), iskolai végzettség (alacsony, közepes, magas), foglalkoztatotti helyzet, ekvivalens jövedelem, összevont anyagi helyzet.³ A két utóbbi folyamatos változó, a három első változót ugyanakkor kétértékű, ún. dummy-változókká kellett alakítanunk.

Az egyének lelki állapotát, a *szubjektív kondíciókat*, három változótípussal mértük. Itt az volt a célunk, hogy változóink az egyének társadalmi integráltságát, társadalmon belüli relatív helyzetét mérjék. E célra két központi indexet alakítottunk ki. Az egyik, a korábbi kutatásokból (Andorka 1994) jól ismert anómia-kérdéssor, öt dimenziót átfogva – természetesen az egyének szemüvegén keresztül – méri a társadalmi együttélés minőségét.⁴ A másik, a *státusfeszültség* változó, amely az egyén számára igazságosnak tartott és általa konkrétan elfoglalt társadalmi pozíció különbségét méri, az általános egyéni frusztráltság, a vágyak, elképzelések és az egyén által értékelt realitás közötti ellentmondásosság mértéke. Végül egy, az egészséggel való elégedettséget mérő változót is szerepeltettünk modelljeinkben, főképpen kontrollálási szándékkal, azért, mert a különféle – nem az anyagi – elégedettségdimenziók közül ez bírt a legerősebb hatással az általános boldogságra.

Előzetes hipotéziseinket felállítva arra kerestünk választ, hogy

a) igaz-e, hogy az objektív életkörülmények meghatározó befolyással bírnak az életszínvonalal való elégedettségre és az általános elégedettségre (a boldogságra)?

b) ugyanazon változók bírnak-e befolyással az egyes országokban, s ha igen, akkor megegyezik-e azok súlya a modellekben? Azaz általános vagy társadalmakra jellemző (ország, kultúra és/vagy rendszerspecifikus) hatásokkal van-e dolgunk?

Feltételeztük, hogy a sokszorosan magasabb anyagi gazdagsággal rendelkező Németországban, különösen annak nyugati felében, az objektív körülmények kevésbé lesznek meghatározóak, mint Magyarországon.

³ Ez a változónk az életkörülmények 12 változójából áll össze. Erről részletesebben lásd, Böhnke–Delhey (1999), Spéder (2000).

⁴ Az itemsor a következő, zárójelben a dimenziók:

– Mindennapi dolgaimat nem tudom befolyásolni. (+)

– Gyakran magányos vagyok. (+)

– A munkában általában nem lelem örömet. (+)

– Manapság annyira komplikált az élet, hogy leggyakrabban nem is tudom mitévő legyek. (+)

– Bízom a jövőmben. (–)

Az index értékei 0-tól 10-ig terjedtek, a teljes egyetértés egy anómiás állítással kettő, az egyetértés egy pontot jelentett.

2. Az objektív változók hatása

Első lépésben csak az objektív változókat szerepeltettük a modellben. Mind az életszínvonallal való elégedettséget, mind a boldogságot tekintve szignifikáns, viszonylag magas magyarázó erővel rendelkező modelleket kaptunk. Legerőteljesebb hatása mindhárom társadalomban az életkörülményeket komplex módon mérő, deprivációs jellegű, anyagi indexnek van (vagyoni index). Olyannyira, hogy az életszínvonallal való elégedettséget tekintve ezenkívül csak a jövedelem, illetve kontrollváltozóként a korcsoporthoz való tartozás mutat szignifikáns hatást. Az iskolázottság, és az összehasonlítás céljából nagyon leegyszerűsített foglalkoztatotti helyzet hatása viszont nem szignifikáns. A boldogságra, ugyan csekélyebb mértékben, de ez utóbbi változóknak is van befolyása. A boldogság esetében is az összevont életkörülmény-változó, a vagyoni index a meghatározó. Az azonban megállapítható, hogy az általános elégedettséget – logikusan – lényegesen alacsonyabb mértékben magyarázzák a modellbe bevont objektív változók. Az elemzés jelen fázisában nem térünk ki külön a magyarázó változók szerkezetére, arra azonban felhívjuk a figyelmet, hogy az említett objektív életkörülmény-változók egyformán meghatározó erővel bírnak mindhárom társadalomban. Az eredmények szerint mind a modell jóságát (R^2), mind pedig a magyarázó változók szerkezetét illetően eltérés van az életszínvonallal (anyagi viszonyokkal) való elégedettség és az étellel általában való elégedettség (boldogság) között. Ha ez továbbra is fennáll, akkor a magyarázó mechanizmusok szintjén is érveket kapunk arra nézve, hogy érdemes külön kezelni az élet különböző területeivel való elégedettségre adott válaszokat.

1. táblázat. *Az életszínvonallal való elégedettség magyarázó modellje (objektív körülmények)*

Független változók	Magyarország	Kelet-Németország Standardizált béta	Nyugat-Németország
Életkor: 18–29 éves	0,10	–	–
Életkor: 60 éves és idősebb	0,20	0,30	0,20
Végzettség: középfokú	–	–	–
Végzettség: felsőfokú	–	–	–
Ekvivalens jövedelem	0,17	0,20	0,21
Vagyoni index	0,40	0,36	0,36
Foglalkoztatotti helyzet	–	–	–
R^2	0,25	0,27	0,24

Megjegyzés: A táblázatban csak a szignifikáns standardizált béta együtthatókat tüntettük fel.

2. táblázat. Az élettel való elégedettség magyarító modellje (objektív körülmények)

Független változók	Magyarország	Kelet-Németország Standardizált béta	Nyugat-Németország
Életkor: 18–29 éves	0,09	–	–
Életkor: 60 éves és idősebb	0,16	0,20	0,17
Végzettség: középfokú	0,08	–0,08	–
Végzettség: felsőfokú	–	–0,15	–
Ekvivalens jövedelem	0,06	0,10	0,07
Vagyon index	0,33	0,39	0,37
Foglalkoztatotti helyzet	–0,07	–0,08	–
R ²	0,16	0,20	0,16

Megjegyzés: A táblázatban csak a szignifikáns standardizált béta együtthatókat tüntettük fel.

3. A társadalmi együttélés minőségét mérő szubjektív változók hatása

Noha az anómia Durkheimtől származó koncepciója a társadalmi integráció leírására, éppen az integrálatlanság mértékének megragadására jött létre, és az anómiát mérő objektív jelzőszámok (öngyilkosság, alkoholizmus, bűnelkövetés) makroszintű változók, több kísérlet is történt a társadalom anomikus jegyeinek individuális szintű mérésére. Jelen tanulmány nem vállalkozhat e makro-mikro problematika akár vázaltszerű felidőzésére sem. Csak jelezzük, hogy csatlakozunk azon törekvésekhez, amelyek szerint a társadalom anomikus jegyei az egyéni magatartásokban és vélekedésekben is megjelennek (Andorka 1994). *Anómia-indexünkkel* a normaszegést, a hatalomnélküliséget, a munkától való elidegenedést, a dezorientáltságot, a magányosságot mértük összefogóan, ugyanazon kérdés-blokkal mindhárom országban.

A *státuszfeszültség*-változónk létrehozása során törekedtünk arra, hogy valahogy mérhetővé tegyük a vágyak, igazságossági elképzelések és az érzékelt valóság közötti különbségeket. Külön felhívjuk a figyelmet, hogy e változó képzésében a szubjektív kondícióknak többszörös szerepük van. Az igazságos életkörülményeket mérni kívánó kérdésben – „Milyen életkörülményeket tekint igazságosnak önmaga számára?” – az egyéni igazságossági kritériumok és a társadalom egyenlőtlenségi viszonyainak leképeződése, egymásra vonatkozva alakítja ki a választ. Egészen biztosan szerepe van itt a vonatkozási csoportok kiválasztásának is, ami a különböző társadalmi csoportokban

eltér. A jelenlegi körülményekre vonatkozó kérdésre⁵ adott válasz sem objektív, hiszen nem lehet mentes a már említett vonatkoztatási csoportok (rokonság, hivatásrend, szomszédok stb.) kiválasztásától, a belátott és értelmezett társadalmi tér tágasságától. A két változó tehát sokféle mérlegelési, egymásra vonatkoztatási folyamat eredményéből adódik, és megítélésünk szerint a státusfeszültség kifejezője.⁶ A vizsgált társadalmakat a státusfeszültség eltérő mértéke jellemzi. Míg Magyarországon két és fél létrafok a különbség az igazságosnak ítélt és a jelenben átélt életkörülmények között, addig ez a mutató Németország keleti részén egy, nyugati felében pedig mintegy fél létrafoknyi.

3. táblázat. *Észlelt státusfeszültség a vizsgált országokban*

	Magyarország	Kelet-Németország	Nyugat-Németország
Jelenlegi érzékelt	5,0	6,7	7,4
Igazságosnak tartott	7,5	7,8	7,8
Feszültség	2,5	1,1	0,4

Ez részben magyarázatot adhat arra, hogy a magyar társadalom nemzetközi összehasonlításban miért olyan elégedetlen. (Vö: Seifert–Rose 1996.) Az igazságosnak tartott életkörülmény-szint ugyanakkor mindhárom országban majdnem azonos.⁷

Azon feltevésre, hogy e változó irreális, esetleg véletlenszerű válaszokat tartalmaz, érdemes felidézni, hogy a különböző általunk vizsgált társadalmak lakossága hogyan ítéli meg más országok lakóinak életkörülményeit. Mint a 4. táblázatban látható, a három országban igen hasonlóan látják az országok közötti különbségeket, ami nincs is távol az egyes országok gazdasági teljesítményétől. Vagyis, nem mondhatjuk, hogy az életkörülmények megítélése teljesen nélkülözi a realitásokat.

⁵ „A létra mely fokára helyezné jelenlegi életkörülményeit?”

⁶ Változónk rokon a Sági által kialakított jövedelmi feszültség változóval, az ő esetében azonban a változó egyik eleme (a jövedelem) objektív változó (Sági 1999).

⁷ Vajon európai szinten standardizálódtak az igények?

4. táblázat. *Érzékelt életkörülmények Európában*

	Magyarország	Kelet-Németország	Nyugat-Németország
Lengyelország	3,9	3,6	3,8
Magyarország	4,1	4,5	4,7
Spanyolország	6,6	5,7	6,2
Olaszország	6,6	5,9	6,3
Franciaország	7,3	6,7	7,0
Hollandia	8,1	7,4	7,6
Németország	8,7	–	–
Svédország	8,9	–	–
Svájc	9,2	8,5	8,4
Kelet-Németország	–	5,9	6,1
Nyugat-Németország	–	8,2	7,7
Max.–min.	5,3	4,9	4,6
Max.–saját	5,1	2,6	0,7

Az anómia-index és a státusfeszültség-változó tehát együttesen jól méri a társadalmi együttélés viszonyainak és minőségének egyéni megítélését. Hogyan változnak a modelljeink, ha a két említett változót bevonjuk az elemzésbe? Vizsgáljuk meg először az életszínvonallal való elégedettséget! (Lásd 5. táblázat.)

5. táblázat. *Az életszínvonallal való elégedettség magyarázó modellje (+ az együttélés minőségének érzékelése)*

Független változók	Magyarország	Kelet-Németország Standardizált béta	Nyugat-Németország
Életkor: 18–29 éves	–	–	–
Életkor: 60 éves és idősebb	0,14	0,23	0,16
Végzettség: középfokú	–	–	–
Végzettség: felsőfokú	–	–	–
Ekvivalens jövedelem	0,13	0,16	0,20
Vagyoni index	0,27	0,21	0,27
Foglalkoztatotti helyzet	–	–	–
Anómia-index	–0,13	–0,21	–0,12
Státusfeszültség	–0,36	–0,29	–0,26
R ²	0,40	0,39	0,33

Megjegyzés: A táblázatban csak a szignifikáns standardizált béta együtthatókat tüntettük fel.

Először is azt látjuk, hogy erőteljesen megnőtt a modellek magyarázó ereje; a modellek a szórás 35–40%-át magyarázzák meg. Másodsor, az objektív változók – noha némileg alacsonyabb mértékben – továbbra is szignifikáns befolyással bírnak. Harmadrészt a bevezetett szubjektív változók erőteljes hatása mutatható ki, és így átrendeződött a hatótényezők szerkezete. Az életkörülményekkel való elégedettség szintjére a státusfeszültség van erőteljes hatással: minél nagyobb a státusfeszültség, annál elégedetlenebb valaki életkörülményeivel. Vagyis az életkörülményekkel való elégedettség ugyanolyan mértékben függ attól, hogy az egyén a maga számára mit tart jogosnak és igazságosnak, mint attól, hogy milyen életkörülményekkel (Id. index) rendelkezik. A társadalmi folyamatok anomikus leképeződése, ha kisebb mértékben is, de úgyszintén negatív módon befolyásolja az elégedettséget.

6. táblázat. *Az étellel való elégedettség magyarázó modellje (+ az együttélés minőségének érzékelése)*

Független változók	Magyarország	Kelet-Németország Standardizált béta	Nyugat-Németország
Életkor: 18–29 éves	–	–	–
Életkor: 60 éves és idősebb	0,12	0,14	0,15
Végzettség: középfokú	0,06	–	–
Végzettség: felsőfokú	–	–0,12	–
Ekvivalens jövedelem	–	–	–
Vagyoni index	0,15	0,22	0,26
Foglalkoztatotti helyzet	–	–	–
Anómia-index	–0,33	–0,30	–0,18
Státusfeszültség	–0,28	–0,33	–0,31
R ²	0,35	0,39	0,30

Megjegyzés: A táblázatban csak a szignifikáns standardizált béta együtthatókat tüntettük fel.

A *boldogság* szintjének magyarázatában az új szubjektív változók hatása még erőteljesebb (6. táblázat). Az új változók bevonása után az étellel való elégedettséget magyarázó modellek „ereje” megközelítette az életszínvonalal való elégedettséget magyarázó modellekét. Magyarországon az anómia-index vált a legjelentősebb tényezővé. Az objektív változók hatóereje lecsökkent (életkörülmények, életkor), illetve eltűnt (ekvivalens jövedelem, foglalkoztatottság). Németországban, különösen annak nyugati felében, a sok tényezőtől összeállított életkörülmény-változó hatása az étellel való általános elégedettség (boldogság) esetében megmaradt. A legerőteljesebb hatást Németország mindkét felében a státusfeszültség mutatja. A három társadalom *összehason-*

lításakor arra hívnánk fel a figyelmet, hogy noha Németország két felében a státusfeszültség jóval alacsonyabb, mint Magyarországon, a státusfeszültség változójának hatóereje a boldogságra ugyanolyan mértékű, mint nálunk. Az anomikus jegyeket illetően Kelet-Németország inkább Magyarországra, mintsem Németország nyugati felére hasonlít. A két volt szocialista társadalomban ezen változó hatása igen erőteljes, a státusfeszültségéhez mérhető. Az idősek minden országban elégedettebbek, mint a fiatalok.

4. Általános elégedettség, boldogság

Az eddig bemutatott modellekből számunkra egyértelművé vált, hogy az étellel való elégedettség („boldogság”) és az életkörülményekkel való elégedettség közé nem tehető egyenlőségjel. Ugyanakkor az elégedettség egyes területei között korreláció mutatható ki, amelynek mértéke páronként eltérő. Elfogadjuk azt a megközelítést, amely szerint a különböző életszférákkal való elégedettség végsősoron az általános elégedettségi színvonalban jelenik meg (Buhlmann 1996). Tanulmányunk utolsó modelljének segítségével azt vizsgáljuk, hogy egy specifikus, jól lokalizálható elégedettség-változó (egészségi állapottal való elégedettség) mennyiben járul hozzá modellünk javításához, az egyéni boldogság szintjének magyarázatához. A sok egyéb elégedettségi változó közül az egészségi állapottal való elégedettség változóját vontuk be a modellbe. A szakirodalomból tudjuk, az egészségi állapottal való elégedettség egyrészt nagyon pontos mértéke az egyének általános (objektív) egészséghelyzetének, másrészt az élet egy jól megfogható vetületét ragadja meg. A 7. táblázatban látjuk, hogy a boldogság mértékének magyarázatában az egészségi állapot szubjektív változója igen fontos szerepet játszik. A változó béta értéke mindhárom országban a modellbe korábban bevont szubjektív változók szerepéhez hasonló.

Az egészséggel való elégedettség Magyarországon és Németország nyugati felében az általános elégedettség, a boldogság legfőbb meghatározója. Németország keleti felében a státusfeszültség bizonyult leginkább meghatározónak. Ezen utóbbi változó hatása különben mindhárom „országban” igen erőteljes. Érdekes, hogy az individuális szinten mért anomikus jelenségek, a volt szocialista országokban továbbra is, igen hasonló rangú és mértékű hatást fejtenek ki. Azt feltételezzük, hogy e változó tíz év után, a kelet-német és magyar transzformáció lényeges különbségein túlmutatva, a volt szocialista társadalmak rendszerspecifikus (vertikálisan integrált) jellegzetességeinek máig tartó hatását jelzi. A három társadalom összehasonlításában az anyagi változók hatása a nagyobb gazdasági teljesítménnyel bíró Németországban

erőteljesebb. Az első lépésekben hatást nem mutató, ám a felállított hipotézisekben szerepet játszó korcsoport-változók, a teljes modellben, végül szignifikáns hatást mutatnak. Az idősebbek – minden tényezőt kontrollálva – elégedettebbeknek bizonyulnak, mint a fiatalabbak. A további objektív változók – kivéve a volt Kelet-Németország esetében a magas iskolai végzettséget – nem hatnak érdemlegesen arra, hogy általában véve az étellel ki mennyire elégedett.

7. táblázat. *Az étellel való elégedettség magyarázó modellje (+ az egészséggel való elégedettség)*

Független változók	Magyarország	Kelet-Németország Standardizált béta	Nyugat-Németország
Életkor: 18–29 éves	–0,05	–0,11	–0,05
Életkor: 60 éves v. idősebb	0,13	0,14	0,17
Végzettség: középfokú	–	–	–
Végzettség: felsőfokú	–	0,12	–
Ekvivalens jövedelem	–	–	–
Vagyoni index	0,14	0,21	0,24
Foglalkoztatotti helyzet	–	–	–
Anómia-index	–0,26	–0,24	–0,12
Státuszszűlség	–0,24	–0,31	–0,29
Egészségi állapot	0,30	0,26	0,32
R ²	0,40	0,45	0,38

Megjegyzés: A táblázatban csak a szignifikáns standardizált béta együtthatókat tüntettük fel.

5. Összegzés

Elemzéseinkkel több lényeges eredményhez jutottunk. Sikerült kimutatni, hogy az elégedettség – a szubjektív, individuális jólét egyik leggyakrabban használt indikátora – alakulását egyaránt befolyásolják objektív körülmények és szubjektív kondíciók. Mivel az étellel való általános elégedettség („boldogság”) és az életkörülményekkel való elégedettség magyarázatában a magyarázó változók eltérő súllyal szerepelnek, indirekt érveket kaptunk ahhoz, hogy az élet különböző területeivel való elégedettséget érdemes külön-külön életterületek („*life-domain*”) szerint vizsgálni. Egyértelműen kiderült, hogy az objektív körülmények (vagyon, jövedelem) leginkább az életkörülményekkel való elégedettséget határozzák meg, azoknak a boldogság megértése szempontjából sokkal kisebb a szerepük. A boldogságot sokkal inkább az hatá-

rozza meg, hogy az egyének milyen státuszfeszültséget (igazságtalanság) éreznek, mennyire értékelik integrálatlannak a társadalmat és benne magukat, illetve mennyire elégedettek egészségi állapotukkal. A három társadalom összehasonlítása során kiderült, hogy a boldogságot és az elégedettséget létrehozó mechanizmusok mennyire hasonlóak. Noha igen eltérő például a státuszfeszültség mértékének érzékelése, a státuszfeszültség mint magyarázó tényező erőssége, szinte azonos a három rész-társadalomban. Természetesen vannak – nagyon minimális – társadalomspecifikus eltérések. Minket mégis az lepett meg leginkább, hogy az anómia-index hatásának mértéke a két volt szocialista országban, tíz évvel a rendszerváltás után, mennyire hasonló. Nem gondolhatunk mást, mint hogy a társadalom anomikus állapotának érzékelése a szocialista társadalmi integrálatlanság egyik „öröksége”.

IRODALOM

- Allard, E. 1973: About dimensions of welfare: an explanatory analysis of a comparative Scandinavian survey. Research Group for Comparative Sociology, University of Helsinki, Finland.
- Andorka R. 1992: Társadalmi változások és társadalmi problémák (1940–1990). Statisztikai Szemle, 1992. Vol. 80. No. 4–5. 301–324. p.
- Andorka R. 1996: Deviáns viselkedések Magyarországon. Általános értelmezési keret az elidegenedés és az anómia fogalmának segítségével. In: Andorka: Merre tart a magyar társadalom. Lakitelek, Antológia.
- Buhlmann, T. 1996: Determinanten des subjektiven Wohlbefindens. In: W. Zapf – R. Habich (Hrsg.): Wohlfahrtentwicklung im vereinten Deutschland. Berlin, Ed. Sigma. 9–96. p.
- Böhnke, P. – Delhey, J. 1999: Lebensstandard und Armut im vereinten Deutschland. WZB Working Paper FS III. Berlin. 99–408. p.
- Pataki J. – S. Molnár E. 1982: Kísérlet az elégedettség összetevőinek vizsgálatára. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Tanulmányok. Budapest. 1982/2.
- Róbert P. 1996: Fogcsikorgatva – a megkeseredett rendszerváltás. Századvég, Új folyam 2. sz. 59–86. p.
- Sági M. 1999: Szubjektív anyagi helyzet és vonatkoztatási csoportok. In: Szivós P. – Tóth I. Gy. (szerk.): Monitor, 1999. TÁRKI Monitor jelentések. Budapest, TÁRKI. 193–217. p.
- Sági M. 2000: Az anyagi helyzettel való elégedetlenség és a vonatkoztatási csoportok. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2000. Budapest, TÁRKI. 260–297. p.
- Seifert, W. – Rose, R. 1996: Subjektive Bewertungen der Lebensverhältnisse in den osteuropäischen Transformationsstaaten und in Ostdeutschland. In: Glatzer, (Hrsg.): Lebensverhältnisse in Osteuropa. Prekäre Entwicklungen und neue Konturen. Frankfurt am Main, Campus. 11–30. p.
- Spéder Zs. 2000: Anyagi jólét és depriváció. In: Spéder (szerk.): A jólét, az elégedettség és a társadalmi kohézió Magyarországon. BKÁE Család- és Háztartáskutató Műhely. 5–28. p.
- Veenhoven R. 1998: The Utility of happiness. Social Indicators Research, No. 37. 1–46. p.
- Zapf, W. 2000: Social reporting in the 1970s and in the 1990s. Social Indicators Research, 51: 1–15. p.